

זאת התורה

לעידוד לימוד ההלכה בקרב בני התורה כדרכו של מרן הראש"צ הרב עובדיה יוסף זיע"א.

הרב זמיר כהן שליט"א

נשיא ארגון הדברות

גליון מס' 1
כסליו-טבת

בגליון:

הרב זמיר כהן שליט"א.....א
הראש"צ הרב יצחק יוסף שליט"א...ב
הרב ברוך שרגא שליט"א.....ד
הרב אברהם דורי שליט"א.....ה
הרב יוסף חי סימן טוב שליט"א.....ו

דבר המערכת

ב"ה לאחר מאמצים מרובים זכינו לברך על המוגמר ולהגיש לצבור בני התורה את הגליון הראשון של "זאת התורה" שמטרתו היא לחזק את לימוד ההלכה שעל זה אמרה הגמרא בברכות (ח.) שמיום שנחרב בית המקדש אין לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וכמו שהחזיר לנו מרן מאור ישראל-ל זיע"א בכל הזדמנות ללמוד הלכה ובלשונו: "שיבוא לשאול אותך בהלכה לא תעשה לו 'פותח את ידיך' אלא תדע לפסוק כהלכה עפ"י מסורת אבותינו. ורבים התמיהים לשם מה להוציא עוד גליון והלא רבו הגליונות והירחונים למיניהם הרוצים ללמוד וללמד מתורתו של מרן.

מטרתנו היא אחת, להראות בעיקר לדור הצעיר איך כותבים פסק הלכה בזמנינו על ידי דברי רבותינו שליט"א.

ובהמשך מטרתנו זאת: הינו לקרוא בקריאה של חיבה לקהל בני התורה בכל אתר ואתר לשלוח מאמרים הלכתיים בהלכות ברכות בגודל של עמוד A4 ובע"ה מלגה מכובדת לשולחים המצוינים

ולסיום לא ניתן אלא להודות למרן ורבנן שליט"א על ששלחו מאמרים לגליון ברכתנו שלוחה שיזכו להפיץ את תורתם ברבים בבריאות איתנה נהורא מעליא אמן!

בברכה המערכת

חג החנוכה באגדה

חומר מול רוח - "צדיק" ורע לו?

כידוע, תרבות יוון נקטה בקיצוניות לאחד משני הצדדים: או רדיפה אחר החומריות ללא גבולות - וכפי שהיו רובם, או פרישות מוחלטת בהרים מכל ענייני העולם וריכוז במחשבות פילוסופיות - כפי שנהגו בודדים מהם. וכאשר גילה אנטייכוס בארץ ישראל עם הידוע לחיות חיי רוח נפלאים מתוך שמחת חיים והנאה מאוזנת מענייני העולם על פי הוראות התורה במעגל השנה ובחיי היום ויום ועונג השבת, הדבר חרה לו מאד ויצא למלחמה נגד התרבות היהודית. קשה היה לו לראות כי ההולכים אחר החומריות בקיצוניות, מפסיקים ליהנות אפילו בעולם הזה, ואחריתם עדי אובד. וכמו שאמר שלמה בחכמתו: "דבש מצאת, אכול דיין, פן תשבענו והקאנו". מאידך, הפורשים בהרים ובמדברות, מאבדים את הקשר למציאות ומגיעים לשממון נפש. ואילו יהודי ההולך בדרך התורה באופן נכון, חיי חיים מלאי תוכן וסיפוק, והוא שמח ומאושר גם בעולם הזה.

אולם מהי באמת הגישה הרצויה והמאוזנת לענייני העולם הזה המותרים, וכיצד ניתן להגיע אליה?

כל ר"מ ומשגיח בעולם הישיבות עד לעיתים לתופעת הבחור המסתגר בתוך עצמו, ממעט מאד באכילה, פניו זועפות תדיר, ובטוח הוא כי חיוכים ושמחת חיים נוגדים את דרך התורה. כחיזוק לדרכו, הוא גם יידע לצטט מאמרי חז"ל כגון "קדושים תהיו - פרושים תהיו" (תורת כהנים א, ב) "כל היושב בתענית נקרא קדוש" (תענית יא, א), "קדש עצמך במותר לך" (יבמות כ, א), והרי כתב הרמב"ן (ויקרא יט, ב) כי יש נבל ברשות התורה. ועוד כהנה וכהנה.

בחור זה, אם לא יודרך כראוי להבין כראוי את סדר הדברים, עלול עוד לראות את החיך כסוג של אויב, ואת שמחת החיים כמתכון לירידה רוחנית.

ואם ישאלו אותו: "הלא כתוב (תהלים ק, ב): 'עבדו את ה' בשמחה?' ונאמר (קהלת ז, טז): 'אל תהי צדיק הרבה (יותר מהוראות התורה), ואל תתחכם יותר (ממי שבראך, לאסור עליך את מה שהוא היתר), למה תשומם (תגיע לבסוף לשממון נפש)?" יחוש בלבו "הוא בא לקרר אותי בעבודת ה'". על עמלק נאמר אשר קרך. ואולי אף יתריס כנגד השואל: "אתה, אין לך יראת שמים!" מבלי להשיב לגופו של מקרא מפורש.

גישה זו, תוצאותיה הרות אסון: הרצינות היתירה הופכת במהרה לעצבות, הדקדוק הלחץ במצוות - לעצבים נפשיים, והפרישות היתירה מענייני העולם הזה - לשממון נפש.

מהו אם כן האיזון הנכון שעלינו לחנך את הבאים בשערי התורה, למען ייטב להם כאן ובעולם הבא? והלא באמת ישנם מאמרי חז"ל המחנכים לפרישות ולקדושה?

*

כדי להבין את דברי רבותינו ז"ל לעומקם כפי כוונתם הנכונה, יש להתבונן תחילה במאמריהם ז"ל הנראים כסותרים: **בירושלמי** (קידושין סו, ה"ב) אמר רבי חזקיה בשם רב "עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל". ובגמרא נדרים (י, א) "כל היושב בתענית נקרא חוטא". ובהוריות (י, ב) "אטו צדיקי אי אכלי תרי עולמי מי סני להו? (וכי יש פגם בצדיקים אם אוכלים משני עולמות?). ובתנא דבי אליהו (פרק י"ד) כל הקץ בחיים טובים בעולם הזה, סימן רע לו". ובקהלת (ב, כד) על הפסוק "אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב?" פירש רש"י "אין טוב באדם - בתמיהה, שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב? כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה. וכן נאמר ליהויקים (ירמיה כב, טו) "אבך הלא אכל ושתה, ועשה משפט וצדקה, אז טוב לו!".

וידועים דברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות דעות ה"א) "שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה, אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן - כגון כהני העובדי כוכבים, גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה! המהלך בדרך זו נקרא חוטא! שהרי הוא אומר בנזיר וכיפר עליו מאשר חטא וכו'. לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אסור עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. כך אמרו חכמים לא דיך מה שאסרה תורה אלא שאתה אסור עליך דברים אחרים? ובכלל הזה אלו שמתעניין תמיד אינן בדרך טובה. ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן ציווה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם".

כיצד אם כן, מתיישבות הנחיות אלה עם "קדש עצמך במותר לך"?

המשך בעמוד ג'

הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

הרב הראשי לישראל

בענין השקאה בשביעית בשבת ע"י גרמא

לבין אם אין שם חומרי ניקוי המקלקלים את הצמחים. **ולהאמור** אם אינו מתכוין ליהנות מהשקאה זו, יש לצדד להקל אף שהוא פסיק רישיה. וכבר כתבנו לעיל מחלוקת הפוסקים אם דין פסיק רישיה אסור מן התורה גם בשביעית, כמו בשבת. ולדעת החתם סופר פסיק רישיה בשביעית אסור רק מדרבנן. ובדין השקאה שאינו אלא מדרבנן, הו"ל פ"ר בתרי דרבנן, וממילא יש להקל גם כשהמים יורדים מכח דחיפת המקל לתוך פתח הצנור. וראה לעיל גבי פתיחת חלון כנגד צמחים, ולעבור תחת מרפסת שיש בה צמחים. ודון מינה לנ"ד. **ואף** למאן דאמר דמצות ושבתה הארץ היא מצוה בחפצא, ואם כן לכאורה גם בזה אסור, שהרי צריך לדאוג לכך ששדהו ישובת בשביעית, מכל מקום כיון שהדבר נעשה מאליו, פקע מדין מלאכה בשביעית, שכל שהוא רק בגרמא ולא על ידי מעשה אדם, לא יהיה בזה ביטול עשה, ורק בפעולת אדם מבטל עשה זה. ועיין בספר שביעית בהלכה (עמוד קיב) שכתב, שיש להקל לשפוך מים מגג ביתו או מהמרפסת, מג' סיבות, א' - על פי מה שכתב הגאון החזון איש (סימן יט אות יד-טו) דכל שכוונתו לעצים ולא לזימור, וגם לא איכפת ליה בתיקון השדה, שרי. ואף על פי שהוא פסיק רישיה שמשביח האילן, מכל מקום כל שאין עיקר כוונתו לכך אין זה בכלל עבודת הארץ שאסרה התורה, ובענין זה לא דמי שבת לשביעית. וע"ש שכתב לתמוה ע"ד התוס' (סנהדרין כו). דסבירא להו דבעינן שיהיה באופן דקשה לאילן. ואמאי בעינן שיהיה קשה לאילן, אלא צריך לומר דכוונת התוס' שכל זימור צריך דקדוק וחכמה, וכל זימור שאינו נעשה על צד הדקדוק עושה גרעון בפירות, ואילו נעשו בדיוק הוו משבחי טפי, והזימור שאינה בתנאי הזימור הצריך על פי חכמת הנטיעה גורמת הפסד באיזה ענין, מיקרי ודאי קשה לה, ובשבת חשיב זומר דסוף סוף הזמירה הועילה ככל זומר אף שלא דקדק כהוגן, אבל לענין שביעית כיון שאין עושין כן. והוא כיון לעצים שרי, אבל אם כיון לזימור אסור, ומה שכתבו התוס' דבעינן באופן דקשה היינו משום שאינו זומר על צד הדקדוק ממילא מיקרי קשה לה. ע"ש.

ולפ"ז גם בנ"ד הרי אינו מתכוין, ופעולתו ניכרת שאינו מתכוין להשקות את הגינה, ומישראל שרי. ועוד, שאין זו דרך השקאה, ולפעמים מקלקל יותר. ועוד, דמי הניקוי מעורבים בחומרים פגומים, ומוכח שאין כוונתו להשקות. גם בספר תודעת השמיטה (ס"ק מח) מביא מהגאון החזו"א שמותר אף על פי שהמים זורמים דרך המרזב לגינה אם אינו מתכוין לכך, והוא מדבריו בסימן י"ח אות ו', וסי' יט אות יד, שמן התורה דבר שאינו מתכוין מותר בשביעית. ובזה אינו מתכוין ואין זה בצורה של השקאה. **גם** בשו"ת משנת יוסף ח"א (סי' סג אות ו-ז) הביא דברי החזון איש, וכתב שיש ללמוד מהם לנידון דידן דשרי, אבל מכל מקום כתב דממפרשי המשנה שפירשו במזנב את הגפנים דשרי, ולא מטעם דאינו מתכוין. ועוד הרשב"ם (ב"ב פ:), כתב, דהא דאסור לכרות בתולת שקמה עד ג' טפחים הוא משום דהוי ספק אי מעלי או לא. ולא פירש משום דאינו מתכוין. וע"ש שהביא דברי התוס' (מו"ק ד: ד"ה מהני) על הא דאפילו אמוראי בטעמא דאסר רבי אלעזר בן עזריה לעשות אמת המים בשביעית, חד אמר מפני שנראה כעודר, וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. וכתבו התוס' דפירוש מכשיר אגפיה לזריעה, דנראית חרישה ממש, וסבורים הרואים שלכך נתכוין, אי נמי חשיב ליה עבודת קרקע ממש. ואף על גב שאין מתכוין לכך, מיהו מלאכה היא, ומודה ר"ש בפסיק רישיה וכו'. ע"ש. ולפי שיטת החזון איש דכל שאינו מתכוין לא הוי

בדבר צינור הניקוז של המזגן היורד לתוך הגינה, אם מותר להשאירו שם בשנת השמיטה, ומה הדין לגבי שבת, ע' בספר ילקוט יוסף הלכות שביעית (עמ' שמ"ה) שנתבאר, דמותר להתקין מזגן או להפעילו בשנת השמיטה, ולהניח פתח הצנור פתוח לגינה גם בשנה השביעית, ואף שיורדים מים מהצינור ומשקין בשביעית מותר, והדין כן גם באופן שאין הגינה צריכה השקאה, וכ"ש דמותר אם צריכה השקאה, והטעם לכך דכיון שהוא פסיק רישיה בתלת דרבנן, דזה הוי בכלל גרמא, שאין המים באים מיד מכח ראשון, ועוד דהשקאה בשביעית היא מדרבנן, ועוד שביעית בזמן הזה דרבנן, ע"כ מותר. וע"ש בהערה אות ח' עוד מזה. [ופ"ר בגרמא קיל טפי, כמבואר בחזו"ע שבת ג' דף].

ולגבי שבת ע' בילקוט יוסף שבת כרך ה' (עמ' מ"א) לגבי כיור ששוטפים בו ידים וכלים, והמים עוברים לגינה או לפרדס של אדם אחר, מותר ליטול ידיו ולשטוף בשבת בכיור זה, אבל בגינה שלו או פרדס שלו דניחא ליה בדבר, אסור. ואם הישקו את הגינה או את הפרדס מבעוד יום, שאין צריך השקאה, באופן כזה יש להקל אף בפרדס שלו, מאחר שהוא פסיק רישיה בתרי דרבנן, שהוא גם גרמא, וגם השקאה האסורה מדרבנן לאחר שהישקו מבעוד יום, ודעת כמה פוסקים להקל בפסיק רישיה בתרי דרבנן, ע"ש.

ואמנם בדוחף את המים לתוך פתח הצנור על ידי המגב, נראה להחמיר לגבי שבת, דהוא איסור דאורייתא, דמשקה מים לזרעים בשבת חייב. [ועיין במו"ק ב: מחלוקת אם חייב משום זורע או משום חורש]. אך בשביעית הרי השקאה בשביעית היא מדרבנן, וגם שביעית בזמן הזה היא מדרבנן, וכיון שאינו מתכוין לדבר, אף שהוא פסיק רישיה, הוה ליה פסיק רישיה בדרבנן, דבשבת דעת תרומת הדשן ועוד פוסקים שיש להתיר אף בניחא ליה, וגבי שביעית במלאכות דרבנן יש לתפוס דפסיק רישיה שרי אף דניחא ליה, בצירוף הסוברים דליכא איסור פסיק רישיה בשביעית. וראה בילקו"י שביעית (פ"ד הערה כז) שהארכנו בדיון פסיק רישיה בשביעית. ע"ש. ועיין בשו"ת הרמ"ץ (חיו"ד סי' לא סק"ט) שכתב, שאף להתרומת הדשן שמתיר פ"ר בדרבנן, הני מילי באיסורי שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, משא"כ בשאר איסורין. ע"ש. [וכ"כ בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב (דף קח), ובארץ צבי תאומים (או"ח סי' יח). מילואים]. והבואו דבריו בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח סי' לד סוף אות יז), וכתב, שאין דבריו מוכרחים, דפ"ר חשיב מלאכת מחשבת, וכמו שנתבאר שם, וכ"כ הרמ"ץ עצמו (בחו"ח סי' לו אות ג') דביטול איסור לכתחלה אינו אלא מדרבנן, ומש"ה כשאינו מתכוין שרי אפי' בפ"ר. ע"ש. והוסיף במילואים שם (דף שצח) לעיין בט"ז (יו"ד סי' קמב ס"ק יד). וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קמ) דלכו"ע פסיק רישיה בדרבנן בשאר איסורין שרי. ע"ש.

ומרן אאמו"ר זיע"א, הוסיף, שכ"ד הרב אגורה באהליך (דף כח ע"א) דפסיק רישיה דלא ניח"ל בשאר איסורין שרי לכ"ע. ועיין במאירי (סנהדרין כו). שאם זימור שלא לכוונת עבודה אלא שהזמורה צריכה לו לעקל בית הבד וכיו"ב, מותר, ויזהר שלא יערים והלב יודע אם לעקל או לעקלקלות. וכ"כ המהרש"ם בח"ז (סי' קלג), ובארץ צבי ח"א (סי' יח ד"ה א). וכל זה נעלם מעיניו של הרב פעלים בח"ב (ס"ס כ). ע"ש.

ואמנם בספר דיני שביעית (עמ' לד ס"ו) כתב, כששוטפים רצפות בבית מעל לגינה, יש להזהר לכתחלה שלא ישפכו המים לגינה, כדי שלא לגרום להשקאה מיותרת. ובפרט כשהנהגה מהשקאה זו. ע"כ. ובספר דרך אמונה כתב לחלק בזה בין אם יש במים תערובת חומרי ניקוי,

מותר. וע"ש שכתב להתיר בנידון דין מכמה טעמים, דבכהאי גוונא לא אמרו פסיק רישיה כנ"ל, ועוד דהוי פסיק רישיה מדרבנן בשאר איסורים דמותר הוא להרבה פוסקים. ע"ש. ובקובץ מבקשי תורה (כרך ב' עמוד שמה) נטה להחמיר בזה, שאין זה ברור כלל שאינו נחא ליה השקאה זו, ובהחלט יכול להיות בודאי שניחא ליה בהשקאה זו, ואם כן היאך אפשר להכליל זאת באינו מתכוין כשניחא ליה. ועוד, כאשר בקביעות שוטפים הרצפה ויורדם המים לגינה, הרי בודאי שאין אח"כ בעל הגינה משקה הגינה כי כבר הושקה ממי הרצפה, וא"כ הרי זה בהחלט בגדר של צורת ההשקאה הרגילה. וא"כ היאך אפשר להתיר דין זה שהוא תולדה של זורע. ולכן הנראה בזה כפי הוראת הגר"ש אלישיב זיע"א, שאוסר דין זה וכפי המובא שם, וס"ל שיש להקפיד שלא יזרמו המים לגינה, וטעמו כי כאשר ניחא ליה אסור אפי"ו מתכוין. ויהיה מותר דוקא אם יתן חומרי ניקוי במים בכמות המזיקה לצמחים. וכן ס"ל להגר"ש אלישיב שאין להפעיל מזגן אם על ידי זה יטפטפו מימיו במקום שיש בו צמחים באופן שאסור להשקותם. ע"כ. ואמנם לפי כל מה שביארנו לעיל יש להקל בכל זה אף אם לא נותן חומרי ניקוי במים, כיון שאינו מתכוין להשקאה כלל.

בשם מלאכה, היא תלויה בב' פירושי התוס', דלשינוי קמא מה שאסרו לעשות את אמת המים הוא משום מראית העין שסבורין הרואים שלכן מתכוין. אבל לפירוש השני אסור משום שהוא פסיק רישיה בחרישה, והחזון איש יסבור כשינוי קמא [דשביעית בזמן הזה מדרבנן, וסד"ר לקולא]. ובקובץ תנובות שדה (גליון 29) כתב על דבריו, שאין קשר בין דברי התוס' לדברי החזון איש, שכל דברי התוס' נסבו על דעת רבי אלעזר בן עזריה בלבד, אבל לפי חכמים מותר לכתחלה לפתוח אמת המים בשביעית, ואם כן אפילו דהוי פסיק רישיה מותר הוא לכתחלה לפתוח אמת המים בשביעית. ואם כן אפילו דהוי פסיק רישיה מותר הוא לכתחלה לחכמים. וכן הלכה.

וע"ש במשנת יוסף שהביא ראה לנידון דין מהא דאמרינן במועד קטן (י:) האי מאן דפתח מיא אדעתא דכוורי שרי. אדעתא דארעא אסור. היכי דמי, פתח תרי בבא חד מעלאי וחד מתתאי, אדעתא דכוורי [דהיינו שפתח במקום אחד שיכנסו הדגים לגומא וממקום שני צר שיצאו המים וישארו הדגים] שרי, פתח חד בבא אדעתא דארעא [שכאשר הגומא מלאה מים יוצאים המים למעלה ומשקין כל השדה וכה"ג אסור]. וחזינן דאם מוכח מתוך מעשיו שעושה מעשה היתר ואין כוונתו להשקאה

המשך מעמוד א'

האדם מחמדתם הרבה. ולא אמר להימנע מהם, אלא שלא להפריז בהם. עיין שם בכל דבריו).

לעומת זאת, קומת האמצע היא הראויה לכל אדם מן השורה. על אדם זה אמרו "כל היושב בתענית נקרא חוטא". שהרי אם הוא ינסה להעפיל למדרגה שאינו שייך אליה ולפרוש ממה שעדיין הוא זקוק לו לפי מדרגתו, יכנס לשיממון נפש. ועליו אמר שלמה בחכמתו "אל תהי צדיק הרבה (יותר ממה שאסרה התורה), ואל תתחכם יותר (מהבורא שבראך), למה תשומם?".

רק מי שכבר זכה והגיע למדרגה רוחנית גבוהה באמצעות עמל תורה, עד שהנאות חומריות מותרות הנחשבות בעיני העולם כנכבדות, נעשות קלות בעיניו באמת עד שאינו חש בחסרונו, ראוי הוא לפרוש ממה שנדרש לאדם הממוצע, כדי להתרכז בבניית עולמו הרוחני להתקדש ולהתעלות יותר.

ולמותר לציין שבכל קומה משלוש קומות אלו, ישנן כמה וכמה דרגות. **וכיצד** יידע האדם אם הגיע למעלה זו באמת ואינו מדמין כי בן עליה גבוהה הוא? האם כל בן תורה צעיר העמל ויגע בלימודו יותר מהממוצע אצל בני גילו וכל חוזר בתשובה המשקיע עצמו באהלה של תורה כבר ראוי לה?

מלבד שעל כל אחד להיוועץ ברבו המכירו היטב, ולהתבטל לדעתו בענוה גם אם הוא סבור אחרת, סימן ההיכר המרכזי הוא המבחן: האם הפרישות אינה פוגעת ופוגמת בשמחת החיים שלו.

קבלה של פרישות אשר בעקבותיה באות תחושות של דכדוך ועצבות, נובעת בדרך כלל מתוך מרירות ותסכול, ובכל מקרה אינה ראויה לאותו אדם כלל וכלל.

לעומת זאת, מי שבאמת הגיע לאהבת תורה ולקרבת ה' מתוך עמל תורה, עד שהיא עבורו "איילת אהבים" ויעלת חן" ברמה שכל ענייני העולם מתגמדים לפניו, פרישותו מענייני החומר הנדרשים לאדם מן השורה, אינם פוגמים בשמחת חייו. ואדרבה, הוא נעשה עוד יותר שמח וטוב לב, הן בלבו פנימה והן כלפי סובביו.

אולם ביאור הדברים טמון בתשובת הקב"ה לאהרן ומרים כשהתלוננו על משה רבנו על שפירש מאשתו, וטענו כנגדו הלא גם אנו מהנביאים אשר הקב"ה מדבר עמם, ומדרגת הנבואה אינה סותרת חיי משפחה. והשיבם הקב"ה אתם סבורים שכל הנביאים מתנבאים באותה מדרגה, אבל דעו כי "לא כן עבדתי משה בכל ימי נאמן הוא. פה אל פה אֶדְבָּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת" (במדבר יב, ג). הוא, משה, לפי מדרגת נבואתו, כן צריך לפרוש.

תשובת יוצר האדם בתורתו, מלמדת יסוד גדול בדרכי הפרישות, ומיישבת את כל מאמרי רבותינו ז"ל הנראים כסותרים זה את זה: הכל תלוי במדרגתו הרוחנית של האדם.

בחינה מעמיקה של כל דברי רבותינו ז"ל האמורים לעיל, מעלה כי ישנם שלוש קומות של דרכי שימוש בענייני העולם המותרים.

- קומת האמצע היא השימוש הטבעי שאדם מן השורה רגיל להשתמש בענייני החומר שבעולם, והוא נהנה בכמות סבירה ומאוזנת מכל מה שמותר, כדי לחיות חיים שלווים, שמחים ורגועים.
- קומה למטה ממנה היא שימוש בכמויות גדולות ובהפרזה רבה מכל מה שמותר, עד שנעשה "נבל ברשות התורה", כלשון הרמב"ן.
- והקומה הגבוהה ביותר היא צמצום השימוש במה שמותר, למינימום ההכרחי.

הוראת "קדש עצמך במותר לך" נאמרה לכל יהודי, לבל ירד מקומת האמצע לקומה הנמוכה. כלומר, התורה אמנם לא הגבילה את כמויות השימוש בכל מה שמותר, אולם כל יהודי נדרש לבחון את הצורך האמיתי עבורו להשתמש במה שמותר, כדי להשיג חיים רגועים ושמחים. מעבר לכך, עליו להגביל את עצמו שלא להימשך אחר החומריות המותרות על ידי לקיחה ממנה בכמויות מופרזות, לשם נהנתנות שסופה התבהמות "בהיתר". שהרי זה, אינו מותר. וזהו ביאור ההוראה: "קדש עצמך במותר לך" - אל תרד לקומת השימוש המופרז במה שמותר. (וכפי שעולה מכל הדוגמאות שכתב שם הרמב"ן על ציווי התורה "קדושים תהיו". שכולם דברים המותרים אלא שנפש

הרב ברוך שרגא שליט"א

אב"ד ירושלים ורב שכונת הגבעה הצרפתית

בענין אם מותר לחלל שבת משום סכנת עירור

ע"ש. ולא חשב להעמיד דבריו דאירי בדין מכה של חלל. ואפשר דאי הוה ידע משיטת המאירי, היה מפרש דברי ר"ת כוותיה. וכעת ראיתי בשו"ת שרידי אש ח"ב [סי' לד], דפשיטא ליה בדעת ר"ת שבהגהמ"ו והתוס' בסוכה, דס"ל כהמאירי. ושכ"כ בשו"ת מלמד להועיל [חיו"ד סי' לב].

מיהו, שוב התבוננתי, דאף דלענין הלכה שוים ר"ת והמאירי בדעתם דשרי לחלל שבת משום סכנת אבר, אבל נראה דחלוקים בטעמם, דמפשט דברי המאירי נראה דרק משום סכנת אבר לבד, אף בלא סכנת כל הגוף, נמי מחללין את השבת, אבל מפשט דברי הר"ת נראה, דסכנת אבר חמורה שעל ידה יש סכנה לכל הגוף, וכמ"ש הב"ח, כן נראה למדקדק בדבריו. ומשו"ה הוסיף ר"ת וכו': ואפילו דאבון אחד מאיבירו אני קורא סכנה, ומחללין עליו את השבת, "כדאמר גבי מכה של חלל אע"פ שרוב אינם מתים". והיינו, דגם בסכנת אבר דמי למכה של חלל דאין הרוב מתים מזה, מ"מ חיישינן למיעוטא לחלל עליו את השבת, משום דעלול לסכנת כל הגוף. ודו"ק. ועימש"כ הגר"מ הרשלר בס' הלכה ורפואה ח"א [עמ' קו]. ונפק"מ, דבמקום שיאמרו הרופאים בבירור שאין סכנה לכל הגוף, גם ר"ת יודה שאין מחללין את השבת. וראה לזה, דמצאתי בהגמ"ר סנהדרין [אות תשיח], דמפשט דבריו משמע, דאף בסכנת אבר מחללין את השבת משום דאיכא סכנת נפשות אף באבר א', אבל לא משום הפסד האבר. והדברים מפורשים יותר במקור דברי המרדכי בס' ערוגת הבשם לרבי אברהם ב"ר עזריאל ח"ג [מקיצ"נ תשכ"ג עמ' קצט], וז"ל: ובאבר אחד נמי איכא ספק נפש, כדאמר בהחובל [פד]: דילמא בהדי דעור עיניה נפקא נשמתיה, ומטעם זה נראה דמותר לחלל שבת על אבר אחד אע"ג דרובא לא מתי במקום שאינו עושה טריפה, וכו'. עכ"ל. ואם כנים הדברים, א"כ, נמצא שצדקו דברי הב"ח, דלר"ת אכן אין היתר לחלל שבת עבור סכנת האבר בלבד, אלא רק מחמת שעלול לגרום לסכנה בכל הגוף. ולפ"ז במקום שעומדים הרופאים ואומרים דבכה"ג אין לחוש לסכנה, פשיטא דלר"ת אין מחללין שבת עבור סכנת האבר לבדו, ונמצא שאכן המאירי יחיד בשיטה זו.

והנה בע"ז שם: עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת. מ"ט, דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו. וכ' התוס' [ד"ה שורייני]: פירש הקונט', מאור העין תלוי בטרפשי דליבא. ולי נראה, באובנתא דלכא תלו, כלומר ראיית העין תלוי בהבנת הלב. ע"כ. ונמצא, דלרש"י הפירוש הוא דמאור העין תלוי בטרפשי הלב, ואם נחלה מאור העין, ויש קלקול בעצם העין, א"כ ש"מ דיש חולי בטרפשי הלב. אבל אם אין חולי ורק שאינו רואה, אפשר דאין בזה סכנה. אבל התוס' פירשו, דאובנתא דליבא הוא הבנת הלב, ור"ל דאם יש קלקול בראית העין זה גופא הסכנה. דכיון דהראיה בעין מקולקלת זה סימן שהלב מקולקל. כן פירש דבריהם בס' פקו"נ להגר"מ פייבלזון [סי' טו]. ובהגהות זר זהב שעל האו"ה [נט או"י] כ', דרוב הראשונים לא גרסי "שורייני" אלא "שורייקי", וכ' דהכוונה על גידי העין שמעורין בלב כמו שורייקי סומקי בע"ז [ד:]. ולפ"ז התוס' דגרסי "שורייני" וכמו שסיימו בזה"ל: שורייני בש"י, כמו: אשורנו ולא קרוב. א"נ, שורייני בסמ"ך מלשון סייר נכסיה. עכ"ל. נמצא שהתוס' מפרשים דאירי בסכנת עירור ממש, ולא מחמת סכנת הלב כלל, ואפ"ה מתירין לחלל שבת.

והנה לפי האמור נמצא, דמי שיש חשש שמא יאבד בשבת מאור עיניו, דלתוס' יש היתר לחלל עליו את השבת, אף שאינו אלא סכנת אבר, כיון דאיבוד הראיה כמוה כסכ"נ. ואף שאין כן דעת רוב הראשונים, מ"מ שמא י"ל דספק נפשות להקל. ועימש"כ בזה בזר זהב שם. והעיר מזה גם בס' הצל"נ סי' ו'. ועי' בדברי הגר"ש אלישיב שהובאו בס' חשוקי חמד ע"ז [עמ' רמה]. ולהאמור, אף שדברי הגר"ש קלוגר מחודשים מאוד, מ"מ לענין מעשה לכאוי יש מקום רב לדבריו ע"פ ההלכה, דשרי להתיר חילול שבת עבור סכנת עירור מוחלט. דכ"ה דעת המאירי והתוס'.

כ' הגר"ש קלוגר בהגהות חכמת שלמה [סי' שכח] לחדש, דמי שלקה במאור עיניו, ועלול לבא לידי עורור מוחלט, דיש לצדד להתיר לחלל עליו את השבת. ואף דקיי"ל [שם סי' ז'] דעל סכנת אבר אחד אין מחללין את השבת באיסור דאורייתא, וה"ה על סכנת עין, מלבד עין שמרדה דבזה שרי משום דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו. מ"מ נראה דכ"ז רק בעין אחת, אבל מי שחולה בשני עיניו נראה להתיר, והטעם, דכיון דקיי"ל דלר"י דסומא פטור מכל המצוות, ולדעת רבינו ירוחם קיי"ל כר"י, א"כ נמצא שאם יאבד מאור עיניו, יהיה פטור מכל המצוות. וכיון דקיי"ל דפקו"נ דוחה שבת גם מטעם דחלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה, וא"כ הרי לדעת ר"י סומא פטור מכל המצוות, והגם דרוב הפוסקים חולקים עליו, מ"מ אין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, וא"כ יש לחוש לדעת ר"י דסומא פטור, וכו', ולכן בודאי מוטב לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. ע"ש בנועם דבריו המחודשים. וכ"כ חידוש זה מדנפשיה בשו"ת חתן סופר [סי' לד]. והניח בצ"ע. ומיהו, יעוי' בשו"ת שבט הלוי ח"ח [סי' עג], שדחה דברים אלו בתוקף רב. ועימש"כ המהרש"ם בדעת [סי' שכח סעיף יז]. וכבר דחו את דברי הגרש"ק כל האחרונים. יעוי' ש בדבריהם מה שהעירו ע"ד. וא"צ לכפול הדברים. ולהיות שחביבין עלינו דברי הגרש"ק, אמרנו ליישב דבריו.

והנה בע"ז [כח:]: עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת. סבור מינה ה"מ הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתוי דרך רה"ר לא [משום דלאו סכנת נפשות הוא, אלא סכנת עורור. רש"י]. ולא היא, אפי' משחק בשבת ואתוי דרך רה"ר מותר. ומ"ט משום דשורייני דעינא באובנתא דלכא תליא. [מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב]. והוכיחו מכאן רבותינו הראשונים, דאף בסכנת איבוד שני עיניו, אין זה נדון כסכנת נפשות, ואין מחללין את השבת. וכמ"ש הרמב"ן [ע"ז שם], דלא מחללין שבת במכה שהיא סכנת אבר אחד, אלא אם כן היא סכנת מיתה. וכ"כ הר"ן [פי' ש"ש]. אבל התוס' בסוכה [כו. ד"ה ואפי' כ', דסכנת אבר כסכנת נפשות אפי' לחלל עליו את השבת, כדמוכח בע"ז גבי עין שמרדה. עכ"ל. ולכאוי ד' התוס' צ"ב, דהא הראשונים הוכיחו מההיא דע"ז בהדיא, דסכנת אבר לאו כסכנת נפשות.

ושמא י"ל דס"ל להתוס' כמ"ש המאירי בע"ז [ד"ה עין], דאפי' בסכנת אבר א' מחללין את השבת, וי"ל דהתוס' כוותיה ס"ל. וכן נראה שפי' דבריהם בס' צפנת פענח [פ"ב משבת ה"י], ואף שלא ראה דברי המאירי. וכ"כ בדעתם מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יבי"א ח"ג [יו"ד סי' כג, ס"ק כט].

אמנם לכאוי אין זה מוכרח, ובפרט שלכאוי לא מצאנו להמאירי חבר בדברי הראשונים. ויש לפרש, דמש"כ התוס' "סכנת אבר" הכוונה לסכנת עין דווקא, ומשו"ה זכרו התוס' ההיא דע"ז, דמפורש כן בסוגיא בהדיא גבי עין. וכ"כ השפ"א והרש"ש. ובשו"ת שבט הלוי ח"ו [סי' כה]. ועי' בס' הל' שבת בשבת [עמ' תצ].

אמנם בהגמ"י [פ"ב מש"ע ס"ק ה'], כ', יש גאונים שפסקו דדוקא כשאמר אסתכן אם לא אוכל, אבל אם אמר אסור. אבל ר"ת הורה להיתר, וז"ל: וכי חולים בקיאים הם, וכיון שיודע החולה שהוא שבת ואמר אני צריך, מאכילין אותו, אפילו סבורים שהחולה אינו מסוכן, וכו', ואפי' "דאבון אבר אחד" אני קורא סכנה, ומחללין עליו את השבת, כדאמרין גבי מכה של חלל, אע"פ שרובן אין מתים. ונפלא לראב"ה, על ספק אפילו דאבון אבר אחד, כי יש להשיב עליו מההיא דעין שמרדה, שלא התירו לכתחלה, אלא משום דשורייני דעינא בליבא תליא, ולא הפסד עין. ע"כ. ולכאוי מפורש בדברי ר"ת כדעת המאירי, דאפי' דאבון אבר אחד, אני קורא סכנה. וכדברים האלה בשם ר"ת כ' האו"ז [הל' יוהכ"פ סי' רפ]. ועי' בב"ח [ס"ק ו'], שתמה על ר"ת שכ' דאפי' דאבון אבר א' הוי סכנה, והעמיד דבריו דיש לחוש לסכנה עתידית שתבא מחמת הפסד האבר.

הרב אברהם דורי שליט"א

מח"ס "אדרת תפארת"

בדיני בני ישיבה לגבי הדלקת נרות חנוכה

א. אודות בני ישיבה אם נקראים סמוכים על שולחן אביהם.

אודות בני ישיבה אם נקראים שהם סמוכים על שולחן אביהם, כבר באנו בזה בארוכה באדרת תפארת ח"ב (סי' לד), והתבאר שהם חשובים כסמוכים על שולחן אביהם באופן כללי, מלבד מקרים יוצאים מן הכלל ועש"ב, ויש להוסיף שראיתי בתשובות והנהגות ח"ג (סי' רפב), שכתב (לענין אחר) דאף שבישיבה מקבל מזון ולינה, אביו אחראי לכל צרכיו, וי"ל דעדיין חשוב סמוך על שולחן אביו, והרי זה כבן הסמוך על שולחן אביו שהולך שבוע להתארח, וכי מחמת זה יפקע באותו זמן דין סמוך, ועיין משנה למלך פ"ג דעבדים הט", דמשמע דתלוי במה שאחריות צרכיו עליו ע"ש, ויש בזה חילוקי דינים ואכמ"ל זת"ד, והעיקר נראה בעיקר נד"ד, שהכלל בכ"ז דחשיבי סמוכים על שולחן אביהם חוץ ממקרים מסויימים שיש לראות בהם כל דבר לגופו.

וראיתי באז נדברו ח"ג (סי' נג) שדיבר בארוכה בנד"ד וע"ש, ואחר העיין בדבריו, וכן בדברי הרב השואל שם, לע"ד יש להשיב על דבריהם מכל מה שהתבאר, וכבר נגענו בכל הנקודות שדיברו שם, וכן יש להשיב כיו"ב ע"ד התשובות והנהגות ח"ד (סי' קסט), ובפרט כאשר ההורים משלמים את כל ההוצאות של הבחור, או עכ"פ רוב ההוצאות של הבחור, וכמוש"כ באדרת תפארת שם, (ובזה"ז התחזק ביותר ענין התשלומים אף בישיבות הגדולות, מה שלא היה נהוג מלפנים), וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות ח"ו (סי' רפט) שג"כ נגע בזה בנדון שם ע"ש, וכ"כ בספר הליכות שלמה מועדים (פרק יד הלכה יב), שבחורים ספרדים יוצאים י"ח בהדלקת אביהם ע"ש, וע"ע בספר דבר שמואל (סי' יד) להרה"ג שמואל כהן שליט"א שג"כ האריך בזה בטוטו"ד, והביא מדבריו באדרת תפארת בכמה מקומות, וכתב לדחות את דברי ספר שבות יצחק חנוכה ע"ש, וע"ע בספר שושנת העמקים להרה"ג אליהו בוחבוט שליט"א, חופה וקידושין (עמוד קמט והלאה), שג"כ הביא מדבריו וע"ש. ואף שראיתי להגר"ש זעפרני שליט"א בספר עטרת שלמה (או"ח סי' ע"ב) ובספר הזכרון להגר"ש משאש זצ"ל מאור השמש ח"ב (עמודים תרס"תרסה) אשר רוח אחרת עמם וע"ש, העיקר נראה כמוש"נ, וע"ע בספר מקדש ישראל (סי' רלח) ובקונטרס חילוקי מנהגים (עמוד 62 והלאה) וע"ש (וע"ע בשו"ת חמודי דניאל ח"א (סי' יח) שכתב שאם ההורים יוצאים י"ח ע"י אחרים, הבן חייב להדליק ע"ש, וזה כדברי הגאון הנאמ"ן נר"ו שהובא בדבריו שם, וע"ע בשו"ת חמודי דניאל ח"א (סי' כ) שכתב שגרשו שיש לו בית והולך להוריו, אינו נקרא סמוך על שלחן אביו, וחייב להדליק נ"ח בביתו ע"ש).

והדאי נפשאי בראותי בספר חזון עובדיה חנוכה, למו"ר שליט"א (עמוד קמד והלאה) שנדפס אח"כ, שחזר על דבריו שבשו"ת יחיה דעת ח"ו (סי' מג) ביתר שאת, והוסיף עוד על הדברים שנדפסו בשו"ת יחיה דעת ח"ו, וכתב בין היתר להשיג ע"ד האז נדברו ח"ג הנ"ל, וכן ע"ד האז נדברו בחי"א (סי' לד), והוסיף שגם בחורי הישיבות כשיוצאים לחופש, חוזרים ישר לבית הוריהם, וסמוכים על שלחנם, מלבד מה שהוריהם משלמים במלא כספם להנהלת הישיבה על החזקתם את בניהם, ועל ארוחתם ארוחת תמיד, ומה שכתב בפסקי תשובות (סוף עמוד תצט)

שרק כשאשתו מדליקה עליו פטור, הא בורכא, ולכן מ"ש (בעמוד תק) שלמעשה כן נוהגים בכל הישיבות שהבחורים מדליקים נרות חנוכה, זהו רק לבני הישיבות של בני אשכנז, ומ"ש בשלמי מועד (סוף עמוד רג) [וכן הוא בהליכות שלמה פ"ד הי"ג] כשבני ישיבה ספרדים שיש להם חדרים מיוחדים בישיבה, ידליקו שם נ"ח בלי ברכה, הנה בזמן הזה שהכל מדליקים בפנים, ועוד שהכל יודעים שבחורי ישיבה אלו הוריהם מדליקים עליהם בביתם ופוטרים אותם, אינם צריכים להדליק כלל, רק טוב שישתדלו להדליק בביהמ"ס או בביהמ"ד של הישיבה בברכות, כנהוג, ובהמשך הדברים בשפלינו זכר לנו מדברינו באדרת תפארת ח"ב (סי' לד) הנ"ל, ושכן העלה בשו"ת תפלה למשה ח"ב (סי' נא) וכו', ולאפוקי ממ"ש בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (בהשמטות סי' ח, עמוד שפן) שבחורי הישיבות כל אחד מהם נדון כבעל הבית וצריכים להדליק כמו כל בעה"ב בביתו וכו' וע"ש, ועיין עוד בדברינו באדרת תפארת ח"ב הנ"ל (סימנים לא, לב, לג) וע"ש.

ומ"ש בספר הלכות חגים (פרק נח, הלכה קח) שבני ישיבות או חילים ספרדים מעיקר הדין יוצאים ע"י שאביהם מדליק עליהם בבית, וה"ה לאיש שאשתו מדליקה עליו בביתו, ואם יש להם חדר מיוחד שלא בבית ההורים, או שגרים בפנימיה, ידליקו שם בלא ברכה או שישתתפו בפרוטה עם אדם אחר וישמעו ממנו הברכות (עיין תה"ד קא, ב"י תרעז על דברי תה"ד, שו"ע סעיף ג ובדברי הרמ"א, כה"ח סקכ"ה מ"ב ס"ק טז) ע"ש, הנה כבר באדרת תפארת הנ"ל (סוף עמוד קמא) העירוני בעניי על דברים אלו שנדפסו אז בחוברת הלכות חנוכה (עמוד 28, הלכה פד) שבזה"ז לא חיישין לחשד, ואף בזמן הגמ' י"ל דלא חיישין בכה"ג וע"ש, ועוד ק"ל דבספר הלכות חגים הנ"ל שם (הלכה קיב) כתב שבת הגרה לבד אינה צריכה להדליק ויוצא י"ח בהדלקת אביה ע"ש, ומדוע לא כתב לשיטתו שתדליק בלי ברכה או שתשתתף בפרוטה עם אחרים ותשמע מהם הברכות, אולם לפמ"ש אף בבן א"צ לעשות כן ויוצא י"ח בהדלקה שמדליק אביו בביתו, ועתה שמחתי לראות את דברי החזון עובדיה הנ"ל שהעיר כיו"ב ע"ד השלמי מועד, וכנ"ל.

ולגבי מה שהתבאר שיכולים לצאת י"ח בהדלקה שמדליקים בבית המדרש, עיין עוד בהליכות שלמה (פ"ד הי"ג) שכתב שבחור הגר בישיבה והדליק את הנרות של בית הכנסת שבישיבה יצא י"ח בהדלקה זו, ובדבר הלכה (שם) התבאר שאעפ"י שלכתחילה עדיף שידליק בחדרו, מ"מ כיון שכל מקום בבנין הישיבה שהוא רשאי להשתמש בו כשר להדלקתו, והיכל ביהמ"ד בכלל זה, יצא בהדלקה זו, ובאורחות הלכה (שם) כתב שעפ"י נהגו בישיבת קול תורה שהמדליק נרות בית הכנסת הוא מבני עדות המזרח הנוהגים כהב"י ואינם מדליקים בנפרד בחדרים כשאר הבחורים ע"ש, וע"ע בספר מקדש ישראל, חנוכה (סי' קז) ע"ש, וע"ע בילקו"י חנוכה תשע"ג (עמודים תעז-תצג) שבא בכ"ז בארוכה והפליא עצה והגדיל תושיה והשיב מלחמה השערה בטוטו"ד, ובשפלינו זכר לנו שם בכמה מקומות, וזאת הלכה העלה שבחורי ישיבות נקראים סמוכים על שלחן אביהם ויוצאים י"ח בהדלקתו וע"ש, וע"ע שם (עמוד תק) גבי חיילים וע"ש.

הרב יוסף חי סימן טוב שליט"א

מח"ס "כרם יוסף" ור"מ בישיבת "פאר השלום"

האם מותר לקיים מצוה עוברת בבית הקברות

ע"פ מ"ש הרדב"ז (פ"א מהל' בית הבחירה הל' י"ב) שאע"פ שלימוד תורה הוי מצות עשה וגם בניין המקדש מצות עשה, מבטלין לבניין הבית כי יכול גם לבנות וגם להרהר בתורה. ולפי"ז י"ל שדווקא גדולים שייך עליהם תביעה לעסוק בבנייה ולהרהר בתורה, כעין מ"ש הגר"ח וולאזין זצ"ל (נפש החיים ש"א פ"ח) בביאור דברי רבי ישמעאל (ברכות לה:), "ואספת דגנך" הנהג בהן מנהג דרך ארץ, שבאותה שעה שעוסק בעבודתו לפרנסתו יהרהר בד"ת. אבל קטנים, תשב"ר, לא שייך לתבוע מהם שיתעסקו בבנייה ויהרהרו בתורה, כי בנוהג שבעולם לא יוכלו לעסוק בשני דברים יחד. וכן היה אצל עזרא שרצה ללמוד תורה מרבו ברוך בן נריה דווקא, (ע"ש בכרם יוסף מגילה). וממילא כיון שיש חיוב על האדם להרהר בד"ת במקום שאינו יכול להוציאו מפיו, ממילא יש לומר דלא חשיב ד"ת כל כך מצוה עוברת לעניין השהות בבית הקברות, כיון שיכול להרהר בהן.

ברם נראה דעדיין יש לפלפל בזה מכמה טעמים, חדא דבכלל יש לחקור אם מותר להרהר בדברי תורה בבית הקברות, דשם גם הרהור בדברי תורה בבית קברות אסור משום לועג לרש, אך יותר מסתבר דבהרהור אין איסור דומיא דקיום מצוה בצינעא מותר, כדלהלן. ועיין לידדי הרה"ג רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א בספרו שו"ת יעלת חן (ח"א יור"ד סי' ס') שיצא לחלק בין אם מוכח על האדם שמהרהר בד"ת דאז אסור, ומ"מ עוד נראה לדחות דעכ"פ כיון שאינו יכול להוציא לימודו בפיו עדיין חשיב מצוה עוברת, דעיקר מצות ד"ת כשמוציא בפיו, כדכתיב "ודברת בם".

אך י"ל דאין להביא ראיה מביטול מצות ד"ת בביה"ק שאין לקיים אף מצוה עוברת, דשאני התם שגורם לעצמו הביטול על ידי שנכנס לתחום בית הקברות, לכן בדין הוא שיתבטל ממצות ד"ת אף שהיא עוברת, [אף שכתבתי להלן שלא נחשב כ"כ מפקיע עצמו, כיון שיכול ללמוד ע"י שיכין לע"ג, מ"מ עדיין שייך כאן קצת הפקעה דלולא כוונה זו אסור בת"ת], משא"כ גבי מצוה שבאה ממילא כגון ברכים ורעמים וצדקה וכדומה, שעדיין יש מקום לחקור דשם מותר לקיימם משום שמצוות עובר.

ענף ב'

ידן אם יש להביא ראיה ממצות השבת אבידה שמקיימין בבית הקברות, והנה עלה בדעתי להביא ראיה שמותר לקיים מצוה עוברת בבית הקברות, שהרי בגמרא (ברכות יט: ב"מ ל.) דרשו "והתעלמת מהם" (דברים כ"ב), פעמים שאתה מתעלם מהם כגון אם היה כהן והיא בבית הקברות. ומבואר שלולא איסור טומאה כגון ישראל שמוציא מציאה בבית הקברות חייב להתעסק ולטפל בה בעצמו ולא על ידי עכו"ם או קטן, וקשה שהרי מיד כשמתחיל להתעסק באבידה מקיים מצוה, כדמוכח בגמרא ב"ק (נו:) דרב יוסף סובר דשומר אבידה הוי כשומר שכן, משום שבשעה שמתעסק באבידה פטור מליתן צדקה לעני, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, [נמ"ש הנמוק"י (ב"מ טז.) שאפי' עומדת על פתח ביה"ק עובר על לאו דטומאה ולא מקיים לעשה עד שמחזירה, ר"ל שמיד קודם שנוטל לאבידה עובר על לאו דטומאה]. ואם כן היאך מותר להשיב אבידה הנמצאת בבית הקברות, והלא מקיים מצוה ועובר על איסור לועג לרש, אלא יש להביא ראיה מכאן דבמצוה שלא יוכל לקיימה בענין אחר, כגון ששומע רעמים או רואה ברכים וכדומה, יכול לברך, אף שהוא נמצא בבית הקברות.

נשאלתי אודות השומע קולות רעמים או רואה ברכים בבית הקברות, האם אינו ראוי לברך כדן כל המצוות שאסור לקיימן בבית הקברות משום איסור לועג לרש, או שמא שונה ברכת רעמים וברכים כיון דהוי מצוה עוברת?

ויש להוסיף לחקור עוד בכמה אופנים כיצא בזה, כגון אדם שנמצא בבית הקברות ומרגיש רעידת אדמה האם יכול לברך ברכתה, וכן אם נעשה לו נס בתוך בית הקברות האם יכול לברך שם ברוך שעשה לי נס במקום הזה. וכן הפוגש חבירו בבית הקברות אחרי שלושים יום שלא ראהו ושמוח בראייתו האם יכול לברך שהחיינו, או ברכת מחיה המתים אחרי י"ב חודש של ראהו?

וכן אם יושב בבית הקברות ורואה את אביו או רבו או זקן, האם יכול לקום ולקיים מצות והדרת פני זקן או שמא יש בזה חשש לועג לרש. וכן מה יהיה הדין אם נמצא בבית הקברות כמה רגעים ממש לפני סוף זמן קריאת שמע, האם יכול לאומרה או לאו, וכן האם מותר לכסות הדם או ליתן צדקה בבית הקברות, וכן כל כיוצא באלו הברכות שאינם קשורים למתים כברכת צידוק הדין וברוך דיין האמת?

ענף א'

מה שנאסר מצות ד"ת אף שמצוה עוברת

לכאנ' גבי אדם שנמצא בבית הקברות והחלו להשמע ברכים ולהראות רעמים, היה מקום לומר דאין בזה כלל חשש של לועג לרש, כיון דלא האדם הביא עצמו לידי חיוב מצוה זו, וכיון שבא ממילא והוי מצוה עוברת מטעם זה אף אם יקיימה לא נראה בזה שלועג למתים שאינם יכולים לקיימה.

אך יש לדחות דאם כן גם גבי מצות תפילין וכדומה שאסור לקיימן בבית הקברות, אפשר היה לומר דכיון דמעיקר הדין מצותן בכל עת, לא יחשב לועג לרש, כיון שהוא מחוייב בהן תמיד, ואף מצות ד"ת שחייבו רובץ על האדם תמיד, בכל עת ובכל שעה, מטעם זה לא יהיה נחשב לועג לרש מה שמקיימן בבית הקברות, אלא בהכרח דיש מקום לומר דבכל גוונא נחשב לועג לרש, אף שלא האדם הביא על עצמו חיוב המצוה, ולכן עדיין יש להסתפק גבי מצוה שהיא עוברת אם יכול לקיימה בבית הקברות.

ולכאנ' יש להביא ראיה דאף מצוה עוברת אסור לקיימה בבית הקברות, שהרי אין לך מצוה עוברת יותר ממצות ד"ת, ואסור לקיימה בבית הקברות, ולפי זה גם השומע רעמים או רואה ברכים בבית הקברות ואם לא יברך יפסיד מצוה, יפסיד ולא יברך משום איסור לועג לרש, והוא הדין בכל מצוה עוברת.

ויל"ע דשם יש לחלק דמצות ד"ת יכול האדם לקיים גם בהרהור, וממילא לא חשיב כל כך מצוה עוברת, משא"כ לעניין ברכה וקריאת שמע וכדומה שצריך להוציא בשפתיו דווקא. ויש לחזק יסוד זה, דהנה יש להקשות דקיימא לן (שבת קיט: רמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה הלכה י"ב) שאין מבטלין תשב"ר לבניין בהמ"ק, ומשמע דגדולים מבטלין, וצ"ע שהרי שנו רבותינו (מגילה טז:) אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא גדול ת"ת יותר מבניין בהמ"ק שכל זמן שברוך בן נריה, רבו של עזרא, היה קיים, לא הניחו עזרא ועלה מבבל לארץ ישראל לסייע לבניין המקדש, ורק אחרי שנפטר עלה? ואמרת לישב קושיא זו בס"ד

ברם השיבני ידידי הגאון מוהר"ר אבינועם יהב שליט"א מחה"ס נועם שיח שיש לחלק דגבי המתעסק בהשבת אבידה לא ניכר שעוסק במצוה, לכן לא שייך בזה חשש לועג לרש, שיתכן ומתעסק בחפץ של עצמו, משא"כ אם מברך איזה ברכה וכיו"ב דניכר שמתעסק במצוה יש לחשוש בזה ללועג לרש.

ענף ג'

ידון אם יש להביא ראיה ממצות פריקה וטעינה שמקיימין אף בבית הקברות

אך לכא' עדיין יש להביא ראיה, דהנה קיימא לן (חו"מ סי' רע"ב) דמי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה, הרי זה מצוה לפרוק מעליה שנא' (שמות כג, ה) "עזוב תעזוב עמו" אך אם היה כהן והבהמה רובצת בין הקברות, אינו מטמא לה. וכתב הסמ"ע (סק"ה) דדין זה נלמד במכילתא (משפטים סי' כ') מדכתיב "וחדלת מעזוב לו", פעמים שאתה מתעלם. ומבואר דבישראל שבהמתו רבצה בין הקברות יש חיוב לפרוק מעליה, אף שמקיים בזה מצות פריקה או טעינה בבית הקברות, ולא חיישין לאיסור לועג לרש, וגבי פריקה וטעינה ודאי ניכר שמקיים בזה מצוה, שהרי הכל יודעים שאין זו בהמתו וגם מכירים שאינו שכירו שהרי מסייע לבעלים, שאם אין הבעלים פורקים עימו פטור מלסייע להם, ובכל זאת מותר לפרוק ולטעון בבית הקברות, ומוכח דמצוה עוברת מותר לקיים בבית הקברות, ולא חיישין בזה לאיסור לועג לרש.

ויש לחזק יסוד זה ממה שמצינו להרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק י"ג) שפסק שאם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק הואיל ואינה לפי כבודו פטור, ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים וכיוצא בהן פורק וטוען עמו. וקשה דבהלכות עדות (פרק א') פוסק הרמב"ם שאם היה העד חכם גדול והיה בבית דין פחות ממנו בחכמה, הואיל ואין כבודו שילך לפניו עשה של כבוד תורה עדיף ויש לו להמנע. וצ"ע למה גבי פריקה וטעינה ראוי ממידת חסידות לקיימה אף לזקן ואינה לפי כבודו, ואילו גבי עדות ראוי לחכם להמנע. ולאור האמור נראה ליישב דגבי מצות פריקה וטעינה ניכר שמקיים מצוה וכאמור, אך גבי עדות לא מוכח כל כך שבא להעיד לאחרים, דשמא הוא הנתבע או התובע, וממילא לא ניכר שמקיים מצוה.

ושוב מצאתי בספר דברי יוסף להגאון רבי יוסף קאנוויץ זצ"ל (סימן כ"ג בסופו) שכתב ליישב כיוצא בזה, דגבי פריקה וטעינה הכל רואים שמקיים מצוה ואין זלזול בכבודו, אבל גבי עדות אע"פ שבשעה שיעיד ידעו שהלך רק בשביל המצוה, אבל מכל מקום ההליכה עצמה בזיון הוא לו, שבעת ההליכה לא כו"ע יודעים שבביל מה הולך, ודקדק כן גם מלשון הרמב"ם ש"כ "הואיל ואין כבודו שילך לפניו" ולא כתב "שאיין כבודו שיעיד לפניו", והוסיף שם דמה שכתב הרמב"ם (הלכות גזלה ואבדה פרק י"א הלכה י"ז) גבי מציאת אבידה דההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו, והלא בזה לא ניכר שמקיים מצוה, דאין הכוונה שיחזיר האבידה בעצמו, אלא הכוונה שיישיבנה על ידי אחרים בשכר כמו שמצינו בגמ' (ב"מ לז:) בר' ישמעאל ברבי יוסי, שממנו לומדין דין זה, שאף שהיה פטור מלהשיב שכר אחרים ששיבו.

ברם לעיקר הסתירה ברמב"ם, יותר נראה לחלק, דגבי השבת אבידה ופריקה אף אם אינו מוכח כל כך שעוסק במצוה, מ"מ גבי עדות ראוי

שלא יעיד בזקן ואינה לפי כבודו, לפי שדרך הדין לחקור היטב את העד, והרי זה נראה כאילו חושדים בו שמשקר ויש כאן בזיון כבוד תורתו, [ויל"ע אם גם על עד ת"ח מאיימין כדרך שמאיימין על העדים שלא יעידו שקר, עי' סנהדרין כט. וח"מ סי' כ"ח ס"ג], ומ"מ אף אם יהיה ניכר בעדותו שעוסק במצוה, עדיין יש כאן בזיון כבוד תורתו. ולפי"ז אין כל כך ראיה שפריקה וטעינה היו מצוה ניכרת, ועוד דשמא אף אם נחשבת ניכרת לענין שיהיה מותר זקן ואינה לפי כבודו להקל בעצמו, אבל עדיין לא נחשבת ניכרת כל כך לענין איסור לועג לרש.

ענף ד'

אם יש להקל כשמברך בלחש גמור

יש מי שרצה לומר שאין מניעה לברך ברכת ברקים ורעמים ולומר קריאת שמע בבית הקברות, כשאינו משמיע קולו, דבאופן זה לא חשיב לועג לרש כמו שמצינו בבית יוסף (או"ח סי' כ"ג) שדקדק ממה שאמרו בגמרא (ברכות יח:) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו, דמשמע דתפילין בזרועו מותר משום שהם מכוסים ולא ניכר שעושה מצוה, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' מ"ה סעיף א') שאם התפילין מכוסות מותר, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' כ"ג) לענין ציצית, שכל האיסור להכנס לבית הקברות כשהוא עטור בציצית, דווקא כשהציציות מגולות, אבל אם הם מכוסות מותר. ולכן אין חשש גם בטלית קטן שמכוסה בבגדיו, כמ"ש הנושאי כלים שם.

ברם לענ"ד נראה שאי אפשר להקל באופן זה, אף אם מברך בלחש גמור, דמכל מקום כיון שמוציא בפיו הברכה, אין זה דומה למצוה שמקיים בסתר לגמרי כתפילין וציצית שמכוסים לגמרי, דמה שמנענע שפתותיו בברכה חשיב כמקיים מצוה בגלוי, דאין נפק"מ אם משמיע קולו או לא.

ויש להביא קצת ראיה לדבר ממה שמצינו בגמרא ב"ק (טז:) גבי חזקיהו המלך שנאמר בו (ד"ה ב' ל"ב) "וכבוד עשו לו במותו" מלמד שהושיבו ישיבה על קברו, והקשו התוספות והראשונים היאך לא חששו בזה לאיסור לועג לרש, ותירצו בכמה אופנים. והנה אם אין איסור לועג לרש באופן שמוציא בשפתיו בלחש אם כן לא קשה היאך הושיבו ישיבה על קברו, דיש לומר שהיו לומדים שם בלחש, ואף שקצת דוחק להעמיד כן, מ"מ לא מצינו לאחד מהראשונים שידון בפשט זה דשמא למדו על קברו בלחש, ומוכח שאף כשמוציא בשפתיו מבלי להשמיע לאוזניו שייך איסור לועג לרש. ועכ"פ גם מבלי ראיה זו, הרי זה דבר ברור מסברא שאם מוציא בשפתיו אסור משום לועג לרש, דומיא דמצות ת"ת שלא חילקו הפוסקים בין משמיע לאוזניו או לאו, וסתמו דבכל גוונא אסור.

ויש להביא ראיה אלימתא לדבר ממה שנפסק בשו"ע (הלכות ק"ש סי' ע"א ס"ז) שאסור לקרות ק"ש תוך ארבע אמות של מת, או בבית הקברות, ואם קרא, לא יצא, ובבית יוסף (שם) ביאר שכך מוכח בדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' ק"ש ה"ב), ומבואר בפוסקים דהוא הדין לתפילה, והיינו אף אם מתפלל בלחש גמור שאינו משמיע לאוזניו כלל, הרי זה אסור משום לועג לרש.

ענף ה'

אם יש להקל באופן שמברך לע"ג המתים

והנה כמה ת"ח נתנו עיצה בדבר, שהנמצא בבית הקברות יוכל לברך על רעמים וברקים על ידי שיכוון לעילוי נשמת המתים שנמצאים בגבולם, כמו שמצינו לפוסקים שהאריכו לבאר וליסד הדין שאם לומד

לנפטר, ואולי אם יוסיף כוונה בברכת הרעמים והברקים לע"נ המתים
אולי אפשר להקל.

ענף ו'

אם יש להקל מחמת שהמתים מוחלים אחרי שכך נוהגים

ולא אכחד כי מצאתי להגאון רבי יצחק זילברשטין שליט"א בספרו חשוקי
חמד (ברכות נד.) שכתב בפשיטות שמסתבר שמותר לברך ברכת רעמין
וברקים וכן לקרא ק"ש ליד הקברים, כיון דהוי מצוה עוברת.

וכן ראיתי להגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א בעל משנת יוסף (בקובץ
מוריה, חלק קמ"ו) שחילק בין ק"ש שאינו יכול לברך תוך ד' אמות של
המת כיון שגרם לעצמו שלא קרא לפניו כן, לבין רעמים וברקים דכיון
דאינו גורם המצוה, והוי מצוה עוברת דודאי יכול לברך, אך לא הביא
ראיות לדבריהם מדברי הגמרא או הפוסקים, רק הכריעו כן מסברא.

אך המשנת יוסף יסד קצת חידושו על פי מה שכתב בשו"ת חת"ס (ח"ב
יור"ד סי' שכ"ז) שדבר שהוא אסור רק משום כבוד המת, במקום שהחיים
כולם יודעים שכך מנהגם ושכך ינהגו במיתתם, מוחלים הם על כבודם
והרי זה מותר. ועפ"ז כתב שהוא הדין בנידון דידן לגבי ברכת רעמים
וברקים, באופן של אונס מוחלים, ובפרט כשבאו ביומא דהילולא רבא.
אך הגם שדבריו האירו בבית המדרש, מ"מ לכא' עדיין יש להעיר דאין
זו ראייה אלימתא כל כך, דגבי ברכת רעמים וברקים אין בזה שום מנהג
ברור, ועוד דלא שייך בזה מנהג כיון דאינו מצוי הרבה שיהיו מברכין על
רעמים וברקים בבית הקברות, ועוד יש להעיר דהחת"ס דן לגבי תלישת
עשבים, דבדברים מעין אלו שייך סברא שהמתים מוחלים כיון שיודעים
שכך המנהג, דאין בזה בזיון כל כך, אלא אינו מנהג כבוד, משא"כ איסור
לועג לרש שהמתים שהיו בזיון גדול יותר, שמא יש לומר שאינם מוחלים.

סוף דבר

אחר הדברים האלה נראה יותר דיש חשש גדול של איסור לועג לרש אם
מברך סמוך לקברות, אף בברכת מצוה עוברת כגון על רעמים וברקים
וכדומה, וכן מצאתי להגאון המפורסם רבי ניסים קרליץ שליט"א בספר
חוט שני (ח"ג עמוד רכ"ז) שהורה כאמור שאדם שנמצא בבית הקברות
או בסמוך למת ושמע רעמים וברקים, דאין לו לברך, אף דהוי מצוה
עוברת, משום איסור לועג לרש.

וקורא תהלים לעילוי נשמת המתים אין בזה חשש איסור לועג לרש, ועל
זה סומכים העולם לומר ד"ת ותהלים בתוך גבול המתים, ויש להביא
ראיה לזה שאל"כ לכא' היה אסור להכנס לבית קברות, כיון שמפקיע
מעליו חיוב המצוות, ומוכח מזה שיש היתר ללמוד תורה וכדומה בבית
הקברות ע"י שעושה כן לעילוי נשמת המתים הקבורים שם.

וכמו שכתב הנמוקי יוסף (ב"ק טז:) בשם הרמ"ה שאיסור לועג לרש
הוי דווקא כשלומד כאדם הקורא בתורה, אבל היכן שעושה כן לכבוד
המת כגון בני ישיבה שעושים לכבוד רבם אין בזה משום לועג לרש. וכן
כתב המהר"י מיגאש בתשו' (סי' מ"ז), שכיון שהדבר ידוע שכבוד גדול
יש למת שמושבי' ישיבה על קברו אין בזה משום לועג לרש, ומרן הבית
יוסף (סי' שד"ט) הביא דברי הרמ"ה וכתב שהמהר"י אבובי כתב שעל
זה סמכו לומר פסוקים בבית הקברות ודרשה למתים, וסיים הבי"י שכך
הוא גם היום המנהג פשוט, וכן פסק בשו"ע (סי' שד"מ סי"ז), שמותר
לומר פסוקים ודרשה לכבוד המת, בתוך ד' אמותיו או בבית הקברות.
וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רכד), וע"ע למרן החיד"א בשו"י
ברכה (סי' שד"מ סק"ז). וכן פסק מרנא ורבנא ריש גלותא רבינו יוסף
חיים זצוקל"ה בספרו שו"ת רב פעלים (ח"ג חיו"ד ס"ס לא), וסמך עליו
סמיכה חזקה בכל כוחו רבינו הגדול זצוקל"ה בשו"ת יביע אומר (ח"ד
יור"ד סי' כ"ט אות ד').

ברם לענ"ד יש לומר דכל זה שייך דוקא גבי לימוד תורה וקריאת תהלים,
שעיקר בואו למקום מנוחת המתים לכך היתה, לבקש רחמים בזכותם
ושימליצו טוב בעדו בלומדו לעילוי נשמתם, וכן לעשות נחת רוח למתים
על ידי לימודו וקריאת תהלים וכיו"ב, שלולא בואו לא היה לומד וקורא
עניים אלו דווקא, אבל גבי ברכת רעמים וברקים ושאר קיום מצוות
שמקיימם מבלי כל קשר למתים, יש לפקפק בעצה זו מאד, שאף אם
יאמר בפה מלא שמברך לעילוי נשמתם משקר הוא בנפשו, שהלא בכל
אופן היה מברך דמחוייב הוא בברכתו, ואין בזה שום עילוי נשמה לנפטר,
כמו מצות ת"ת שאם באמצע לימודו מזכיר שלומד לעילוי נשמת ואינו
מוסיף דבר מיוחד בלימודו, אין מזה שום תועלת לנפטר, דכל הזכות
לנפטר שהוא הגורם שיעשו המצוה או הלימוד, כמו ברכות שמחלקים
כדי שיברכו לעילוי נשמת הנפטר, שעצם הפירות והמיני מתיקה הם
לע"נ, ולולא הפירות ומיני מתיקה לא היה מברך הברכות, משא"כ כאן
שבלא"ה היה מברך ברכת הרעמים והברקים, אין שום עילוי נשמה

העלון מוקדש לע"נ:

ה"ה דוד עמרם בן איזה ז"ל

הרב חיים בן מרים זצוק"ל

ר' יוסף בן בודה זצ"ל

העלון מוקדש לע"נ:

ה"ה אהרון בן נעימה ז"ל

ה"ה סלמן בן פרחיה ז"ל

לתגובות הארות והערות ותרומות:

וכן למשלוח החידושים

054-8489260

maymon@okmail.co.il

הודפס באמעות : דפוס צבעי

הקשת 050-5506063